

Звіт

**про навчальну поїздку 30.05.2011 р. – 03.06.2011 р. до Латвійської Республіки
представників координаційної групи м. Мелітополя, яка працює над розвитком
пілотного проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо
неповнолітніх в Україні» за підтримкою Уряду Канади.**

Ціль поїздки – ознайомлення з моделлю служби пробації в Латвії

Учасники навчальної поїздки: начальник Мелітопольського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції УДДУ ПВП у Запорізькій області підполковник внутрішньої служби О.В. Іщенко, заступник начальника Мелітопольського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції, підполковник внутрішньої служби Л.В. Солопова, інспектор Мелітопольського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції, капітан внутрішньої служби О.В. Кутак, директор Мелітопольського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Т.К. Шевченко, п'ять фахівців Мелітопольського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, начальник Мелітопольської міської служби у справах дітей С.О. Бойко.

З березня 2010 р. за ініціативою проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (це - 5-річний проект технічної допомоги та співробітництва між Урядом Канади та Урядом України, спрямований на розбудову і впровадження ефективної та відповідальної системи правосуддя для молоді, яка порушила закон, проект РСЮЮ виконується компанією Агрітім Канада Консалтінг Лтд. У співпраці з Міністерством Генерального соліситора та громадської безпеки Уряду провінції Альберта за фінансової підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку) в Україні відновила роботу міжвідомча група з впровадження системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх під головуванням Міністерства юстиції України та Верховного Суду України. До складу міжвідомчої групи з виконання проекту увійшли представники Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Генеральної прокуратури України, Верховного Суду України, Державного департаменту з питань виконання покарань, Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України, Інституту законодавства Верховної Ради України та громадських організацій.

З квітня 2010 р. розпочалась реалізація регіонального компоненту проекту РСКЮ - пілотний проект в м. Мелітополі по розробці стратегії щодо покращення реабілітації та реінтеграції дітей, які вчинили правопорушення до їхніх громад.

Після проведення ряду інформаційних семінарів щодо принципів і моделей кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, робочих семінарів – консультації з громадою м. Мелітополя з метою обміну інформацією та можливостями, що сприятиме налагодженню діалогу між ключовими інституціями, залученими до роботи з дітьми та молоддю, які порушили закон, після навчального візиту у жовтні 2010 р. до Канади, під час якого члени робочої групи м. Мелітополя мали можливість ознайомитися з усім процесом правосуддя щодо неповнолітніх, координаційна група проекту запланувала

розробити спеціальну модель на основі кращих міжнародних практик, яка буде спрямована на реінтеграцію неповнолітніх, що порушили закон у суспільство, а також буде сприяти використанню реабілітаційних підходів при роботі з неповнолітніми правопорушниками. Ціллю і завданням пілотного проекту в м. Мелітополі є реагування на підліткову злочинність, за допомогою поліпшення надаваних послуг на місцевому рівні, що спрямовані на запобігання скоєнню злочинів неповнолітніми, розробку й впровадження реабілітаційного механізму для молоді, яка знаходиться у конфлікті з законом.

З метою ознайомлення з міжнародним досвідом роботи в напрямку реабілітації та реінтеграції дітей, які вчинили правопорушення до їхніх громад в системі пробації наприкінці травня 2011 р. координаційна група пілотного проекту м. Мелітополя відвідала Латвійську Республіку, де мала можливість ознайомитися з моделлю державної служби пробації Латвії.

Навчальний візит розпочався з відвідування Управління Державної служби пробації у Ризі, під час якого керівник ДСП – Олександр Дементьєв та представники структурних підрозділів управління розповіли про створення ДСП (яким чином були перейняті деякі функції поліції, місцевих органів самоврядування), про її структуру (персонал, кількість клієнтів, яких обслуговує один працівник служби пробації), функції і завдання ДСП, прогн підвищення кваліфікації співробітників пробації, залучення волонтерів.

Створення системи пробації в Латвії, беручи до уваги великий об'єм її функцій, проходило поетапно.

I етап розвитку ДСП – на початку 2003 р. Президентом Латвії була підписана Концепція створення Державної служби пробації, як окремої державної структури. Після чого, на протязі 2003 р. ретельно вивчався досвід зарубіжних країн, рекомендації експертів, участь інших держав в міжнародних пілотних проектах. З 01.04.2003 р. до 31.12.2003 р. проходило навчання перших співробітників майбутньої служби пробації за рахунок участі в міжнародних пілотних проектах (до теперішнього часу в Латвії не має спеціальних вузів по підготовці кадрів для ДСП). 07.10.2003 р. були підписані Правила Кабінету Міністрів «Положення про Управління Державної служби пробації», в якому була визначена структура ДСП: це керівник СП, якому підпорядковуються три заступника – заступник керівника з питань пробаційних програм (йому підпорядковані – відділ пробаційних програм, відділ примирення), заступник керівника з питань виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (йому підпорядковані відділ нагляду та відділ примусових громадських робіт), заступник керівника з адміністративно-господарських питань (йому підпорядковані господарський відділ та відділ по керуванню персоналом), а також в підпорядкуванні керівника СП – відділ фінансів і планування, юридичний відділ та 28 територіальних структурних підрозділи СП. На першому етапі вже були створені (також в рамках міжнародних пілотних проектів) 6 структурних територіальних підрозділи служби пробації.

А 19 грудня 2003 р. Сеймом Латвії був прийнятий «Закону про Державну службу пробації», якій набув законної сили 1 січня 2004 р.

II етап розвитку ДСП – 01.01.2004 р. – 31.12.2004 р.: додаткове створення ще 6 структурних територіальних підрозділи служби пробації., здійснення нагляду за умовно засудженими, умовно-дostroково звільненими від покарання, а також за особами, у відношенні до яких припинений кримінальний процес (умовно звільненими від кримінальної відповідальності), складання досудових звітів, координування примусових робіт.

III етап розвитку ДСП – 01.01.2005 р. – 31.12.2007 р. створення ще 14 структурних територіальних підрозділи служби пробації (всього 28 підрозділів), виконання покарань у виді примусових робіт, громадських робіт для неповнолітніх, створення програм корекції соціальної поведінки, процес примирення, постпенітенціарна допомога.

На підставі вище зазначених нормативних актів сьогодні і діє Державна служба пробації Латвії, яка є окремою структурою державного управління, і підвідомча Міністерству юстиції Латвії, здійснює державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Фінансування Державної служби пробації (ДСП) здійснюється виключно з державного бюджету. Втілення у практику нових методів роботи, нових корекційних програм, навчання персоналу здійснюється за рахунок участі в міжнародних проектах, за підтримкою таких держав, як Норвегія, Нідерланди, Канада, Сполучені Штати Америки. Персонал ДСП складається з чиновників (Управління Державної служби пробації, посади чиновників узгоджуються з Державною канцелярією, ці посади можуть обіймати особи, які відповідають вимогам Закону про державну службу) та працівників (на посаду працівника СП можуть бути призначені особи, які мають вищу освіту, особисті якості, навички та попередній досвід роботи яких відповідає посадовим вимогам).

На сьогодні персонал ДСП складається з 374 працівників (кількість клієнтів служби пробації Латвії на кінець 2010 р. – 12750 осіб). На одного працівника навантаженість (за міжнародними нормами) не більш 30 клієнтів. Чисельність штату змінюється в залежності від кількості клієнтів пробації.

На підставі «Закону про Державну службу пробації» ДСП діє на таких стадіях:

1. Досудова стадія: примирення (принцип відновного правосуддя – добровільний процес переговорів між потерпілим та правопорушником за допомогою третьої особи – посередника); досудовий звіт (за запитом прокурора або суду надає звіт про обвинувачену в кримінальному процесі особу, за запитом адміністрації установи виконання покарання у виді позбавлення волі надає досудовий звіт про засудженого до суду перед розглядом питання про умовно-дostroкове звільнення; здійснення надзору за особами, по відношенню до яких за приписом прокурора припинений кримінальний процес і правопорушник умовно звільнений від кримінальної відповідальності).
2. Стадія виконання покарань: примусові роботи, громадські роботи для неповнолітніх, нагляд за умовно засудженими, умовно-дostroково звільненими від покарання з місць позбавлення волі; робота із засудженими в місцях позбавлення волі (проведення програм корекції соціальної поведінки, допомога в складанні оцінки ризику та потреб і плану виконання покарання).

3. Стадія постпенітенціарної допомоги – нагляд за особами, звільненими умовно-достроково з місць позбавлення волі, реінтеграція їх у суспільство.

Також, одним із завдань ДСП – є ліцензування пробаційних програм, здійснення пробаційних програм або співпраця з ведучими пробаційних програм. ДСП фінансує пробаційні програми згідно апропріації, яка присвоєна Законом про державний бюджет на послідуєчий рік.

ДСП користується єдиною електронною базою служби пробації, в якій узагальнена вся інформація про клієнта пробації (об'єм інформації, порядок її включення до бази та використання встановлений Кабінетом Міністрів). Також, порядок відкриття, оформлення, пересилки, закриття, поновлення та зберігання справи клієнта пробації - встановлює Кабінет Міністрів (особова справ клієнта та інформація про нього і в базі зберігаються 75 років, це дозволяє при неодноразовому попаданні клієнта в поле зору пробації проводити з ним послідовну корекційну роботу, і не витрачати час на збір інформації про нього). Співробітники пробації мають доступ до бази персональних даних громадян за особистим кодом. Офіси пробації розташовуються в приміщеннях, які орендуються за рахунок держави у різних державних або недержавних структур. Матеріально-технічна база кожного структурного підрозділу служби пробації відповідає сучасним міжнародним нормам: кожен співробітник забезпечений комп'ютерною та оргтехнікою (комп'ютер, багатофункціональний пристрій, факс, стаціонарний та мобільний зв'язок, доступ до інтернету для користування базами даних), в кожному підрозділі обов'язково є службовий автомобіль, фотоапарат (кожен клієнт в обов'язковому порядку фотографується, його фото заноситься до бази даних), приміщення оснащені сучасними офісними меблями. З метою запобігання корупції усі витрати на забезпечення служби пробації здійснюються виключно за рахунок держави.

У зв'язку з фінансовою кризою в Латвії постійно змінюється діюче законодавство, вносяться поправки до «Закону про Державну службу пробації». На сьогоднішній день за браком фінансування з 2009 р. ДСП припинила виконання функції здійснення надзору за особами, по відношенню до яких за приписом прокурора припинений кримінальний процес і правопорушник умовно звільнений від кримінальної відповідальності, роботу із засудженими в місцях позбавлення волі (проведення програм корекції соціальної поведінки, допомога в складанні оцінки ризику та потреб і плану виконання покарання), припинена функція постпенітенціарної допомоги, а також скорочений об'єм складання досудових звітів (на теперішній час досудові звіти службою пробації готуються лише на осіб, які обвинувачуються у скоєнні злочинів проти статевої недоторканості та на обвинувачених, які на час скоєння злочину були неповнолітніми), зменшена кількість примирень. У зв'язку зі скороченням об'єму роботи заробітна плата працівника служби пробації теж зменшена в середньому на 100 лат (у 2009 р. вона складала у середньому 360 лат в перерахунку це 720 доларів США, зараз – 260 лат -520 доларів США). Робочій тиждень скорочений до 32 годин (чотириденний робочій тиждень). Утримання одного засудженого на день в місцях позбавлення волі на сьогодні обходиться державі в 12 лат (24 долари США), видатки на одного клієнта пробації на день (фінансування витрат служби пробації) складають 0,28 лат (0,5 долари США).

З метою оптимальної взаємодії різноманітних інституцій держави в реалізації єдиної політики в сфері пробації на підставі «Закону про Державну службу пробації» створюється Консультативна рада Державної служби пробації та консультативні ради її територіальних структурних підрозділів. До складу Консультативної ради Державної служби пробації входять: представник Верховного суду Латвії, представник Генеральної прокуратури, Міністерства юстиції, Союзу самоврядування Латвії, управління Державної служби пробації, Управління місць позбавлення волі, Державної поліції. До складу консультативної ради територіальних структурних підрозділів пробації входять: представник міської (районної) прокуратури, суду, міської або районної Державної поліції, місцевого самоврядування, служби пробації, представник колонії в тих підрозділах, на території діяльності яких розташована колонія. Завдання таких Консультативних рад це: взаємодія з державними установами, органами самоврядування и недержавними установами з метою єдиного підходу в рішенні питань в області пробації; надання до Державної служби пробації допомоги в підготовленні проектів правових актів, які стосуються співробітництва всіх органів під час здійснення єдиної політики в області пробації; обговорення актуальних проблем в області пробації, які потребують змін на законодавчому рівні, забезпечення інформативного зв'язку між державними та недержавними інституціями.

Після ознайомлення зі структурою, функціями і завданнями ДСП на базі Управління Державної служби пробації у Ризі, робоча група з України була розділена на три підгрупи, які мали можливість на протязі трьох послідовних днів безпосередньо ознайомитися з роботою структурних підрозділів служби пробації в таких містах, як: Цесіс, Балві та Даугавпілс.

Працівники служби пробації ознайомили нас з порядком здійснення нагляду за умовно засудженими, умовно-достроково звільненими від покарання. Нагляд – це робота з клієнтом, заснована на його мотивації до дотримання загальних соціальних, моральних та правових норм, а також контроль за виконанням обов'язків, встановлених законом, прокурором або судом. Нагляд за Латвійським законодавством триває від 6 місяців до 5 років (за поданням служби пробації мже бути подовжений ще на 1 рік). Процес нагляду розпочинається з оцінки ризиків та потреб засудженого (оцінки можливого рецидиву та причин скоєння злочину, а також оцінки криміногенних потреб клієнта з метою визначення процесу терапії), за результатами такої оцінки визначається інтенсивність нагляду – ступень нагляду (низька – зустріч з клієнтом 1 раз на три місяці, середня – не менш двох разів на місяць, висока – не менш 3-4 разів на місяць). Наступний етап нагляду – це складання плану нагляду: визначення цілей та дій для досягнення цих цілей. Далі – контроль з акцентом на підтримку та взаємне позитивне співробітництво з клієнтом. Ціль пробації – вирішення проблем, ліквідуючи причину діяння, а не реагування на саме діяння (вдруге не засуджувати, не мститися від імені суспільства). В рамках роботи над пілотним проектом учасники української делегації мали можливість на практиці скласти оцінку ризику та потреб на одного з неповнолітніх клієнтів пробації (за зразком Латвійського інструменту). На підставі цієї оцінки вчилися складати план нагляду. Після практичного заняття працівники пробації ознайомили нас з пробаційними програмами корекції соціальної поведінки. На сьогоднішній день ліцензовані і застосовуються працівниками пробації, які пройшли навчання і мають сертифікати, 8 програм: «EQUIP», «Школа життя-

2», «Просто про складне», «Формування позитивних відносин», «Менеджмент вживання засобів», «Менеджмент емоцій», «Мотивація до змін», «Програма корекції поведінки злочинців, які скоїли злочини порити статевої недоторканості».

Ознайомились з порядком призначення та виконання такого виду кримінального покарання, як примусові роботи (які призначаються або за вироком суду з 14 річного віку на строк від 40 до 280 годин, або за приписом прокурора від 40 до 140 годин, виконуються до 8 годин на день), з порядком укладення договорів з роботодавцями (роботодавцями можуть бути: сама служба пробації, державні установи, установи самоврядування, державні підприємства, агентства, недержавні організації, релігійні організації), з видами примусових робіт (це роботи по прибиранню та благоустрою територій, ремонт приміщень, зовнішніх фасадів, допомога поштарям в рознесенні пошти, допоміжні роботи у лікарнях, у будинках для інвалідів, в інтернатах і т.п.). Зараз готуються зміни у законодавстві, на підставі яких служба пробації буде направляти на примусові роботи, враховуючі освіту, професію, вміння та навички клієнтів. Члени української делегації мали можливість поспілкуватися особисто з роботодавцем, спостерігали за виконанням примусових робіт засудженими на міському кладовищі. Дуже цікава примусова міра виховного впливу до неповнолітніх – це громадські роботи, які призначаються судом дітям від 11 до 18 років на строк від 10 до 40 годин (виконуються до 2 годин на день).

Цікавим було ознайомитися з процесом відновного правосуддя – примиренням потерпілого і правопорушника за допомогою посередника, це дуже корисний процес на усіх стадіях кримінального процесу. Вперше працівники служби пробації пройшли навчання процесу проведення примирення в Державному центрі по медіації в Норвегії.

Під час візиту до Латвії члени української делегації відвідали Цесіску колонію для неповнолітніх правопорушників та слідчій ізолятор для неповнолітніх, який знаходиться разом з колонією на одній території. Ця колонія знов відбудована за міжнародними стандартами в рамках Норвезького проекту. Для засуджених хлопців та підслідних неповнолітніх створені належні умови за усіма європейськими стандартами, зацікавило те, що як засуджені, так і підслідні неповнолітні разом навчаються у школі, набувають професійні навички, відвідують культурно-масові заходи. Зараз держава працює над тим, щоб на стадії досудового, або судового слідства неповнолітні не мали ніяких контактів з дорослими злочинцями, заборонено утримання неповнолітніх в слідчих ізоляторах для дорослих, з метою, щоб не переривати процес навчання, набуття професійних навичок, виключення контактів при етапуванні з дорослими злочинцями, в слідчому ізоляторі облаштована кімната для проведення відео суду (неповнолітнього не вивозять на судові засідання, за допомогою відео і аудіо пристроїв він приймає участь у судовому засіданні в будь-якому куточку Латвії).

Дуже цікавим було відвідування державного центру реабілітації наркозалежних або алкозалежних неповнолітніх «Сауріте». У цьому центрі проходять реабілітаційні, корекційні програми і неповнолітні клієнти служби пробації. Цей центр працює за прикладом комуни, де втілюються у життя принципи колективного виховного впливу А.С. Макаренка. Всіх нас вразили відкритість і щирість у спілкуванні працівників центру і їх підопічних, які разом живуть і працюють за загальними правилами комуни.

В рамках реалізації пілотного проекту в м. Мелітополі особливу увагу при ознайомленні з моделлю служби пробації Латвії було приділено роботі з неповнолітніми правопорушниками. На потязі 2010 р. та минулого часу 2011 р. співробітники Мелітопольського міськрайонного відділу кримінально-виконавчої інспекції мали можливість ознайомитися та використати на практиці інструменти оцінки ризиків і потреб неповнолітнього засудженого на прикладі канадської версії, російської версії та версії Латвії. Зараз наша координаційна група працює над створенням свого інструменту оцінки. Після навчання співробітників КВІ та ЦСССДМ буде використовуватися на практиці метод мотиваційного інтерв'ю. Наступним етапом розвитку проекту буде складання плану роботи з неповнолітнім правопорушником та залучення різноманітних ресурсів для мотивування неповнолітніх відвідувати Центр, де з ними будуть проводитися програми корекції соціальної поведінки.

Пропозиції, з огляду на досвід створення служби пробації в Латвії, щодо створення служби пробації в Україні:

- Кадрове забезпечення, зменшення перевантаження працівників кримінально-виконавчої інспекції до міжнародних стандартів служб пробації з метою якісної реабілітації і інтеграції в суспільство осіб, які звільнені від покарання з випробуванням;
- проблему перевантаження співробітників КВІ можливо вирішити шляхом впровадження новачієних форм роботи (впровадження інституту громадських волонтерів); підвищення ролі громадськості у виправленні та ресоціалізації осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (розвиток філософії партнерства КВІ, урядових і неурядових організацій, спільне планування і менеджмент апробаційних проектів);
- Удосконалення кримінального процесу, переорієнтування судів при призначенні покарання з випробуванням на більш ретельне врахування особистості злочинця та інших обставин, що у подальшому надасть можливість належним чином здійснювати контроль за виконанням покарання;
- Переорієнтація функцій кримінально-виконавчої інспекції з переважно контролюючих на соціально-попереджувальні, здійснення профілактично-виховного впливу на засуджених;
- Вивчення передового міжнародного досвіду створення і роботи служби пробації, розвиток співробітництва, участь в пілотних проектах, навчання за рахунок міжнародних проектів фахівців кримінально-виконавчої інспекції, наукове забезпечення, дослідження та апробація сучасних підходів до виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- Внесення змін та доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального, Кримінально-виконавчого кодексів України та інших законодавчих актів;
- Утворення єдиної комп'ютерної бази служби пробації;
- Закладення витрат до статті Держаного бюджету на майбутній розвиток матеріально-технічного забезпечення офісів пробації та фінансування витрат на утримання кожного клієнта служби пробації (витрати на оброблення справ, обслуговування оргтехніки, службового автомобілю і т.п.)